

MIÉRT NINCS CSIMPÁNZ A BUDAPESTI ÁLLATKERTBEN?

Az Állatkertben igen sokáig éltek csimpánzok, és a látogatók kedvencei közé tartoztak. Jelenleg azonban már évtizedek óta hiányoznak a gyűjteményből ezek a mókás emberszabásúak, holott a közönség körében a mai napig sokan keresik őket. Hogy mégsem szerzett be az Állatkert új csimpánzokat, annak megvan az oka.

A három nagy emberszabású, a csimpánz, a gorilla és az orangután társas viselkedése, szociális struktúrája igen eltérő. (Bár mindhárom emberszabású esetében több fajra osztják őket, de az egyes orangután- illetve az egyes gorillafajok viselkedése nem tér el jelentősen egymástól.) Magatartásuk, szokásaik és az ebből adódó igényeik nagyban befolyásolják állatkerti tartásukat.

Az **orangután** magányos lény: a hím a vadonban mindig egyedül rója a maga útját, a kifejlett nőtényt pedig többnyire egy vagy két különböző korú kölykével lehet együtt látni. Állatkertben tarthatók együtt, de a közönségnek van alkalma megfigyelni, hogy a hím itt is szinte mindig elkülönül a többiektől, nemigen keresi velük a kapcsolatot. Bár az orangutánok igen akrobatikusan mozognak az ágak között, az is jól látszik, hogy mozgásuk mégis kimért, megfontolt, néha szinte olyan, mintha lassított felvételt látnánk. Heves interakciókra a csoport tagjai között ritkán kerül sor. Magányos vagy több szeparációs lehetőséget igénylő életvitelükből adódóan komplex tartóhelyet igényelnek, több belsővel és lehetőség szerint több külsővel.

A **gorillák** a vadonban viszonylag kis vagy közepes méretű csoportokban élnek: egy ezüsthátú hímhez néhány nőtény tartozik, az éppen felnövekvőben levő utódaikkal. A rangsorviszonyok a csoportban kiegyenlítettek, ritkák a torzsalkodások, ha előfordul is nézeteltérés, annak a családfő hamar véget vet. Nagytestű, súlyos élőlényekként a gorillák többnyire szintén lassan mozognak, nem ugrabugrálnak sokat, napjuk legnagyobb részét békés eszegetéssel és heverészéssel töltik. Mivel a megfelelő csoportméret alapvető szociális igénye a gorilláknak, ezért kellő méretű és elrendezésű tartóhelyre van nekik is szükségük.

Ezzel szemben a **csimpánzok** a természetben nagy, zajos hordákban élnek, melyeknek a létszáma ötven-hatvan is lehet. Ahhoz, hogy igazán jól érezzék magukat, nagyobb közösségben kellene elhelyezni őket az állatkertben is. Igen aktívak, mozgásuk dinamikus, kifutójukban mindig történik valami –

nyilván éppen ezért szereti őket oly nagyon a közönség is. Csapataikban a hierarchia nem stabil, hanem viszonylag könnyen változik, gyakoriak a rangsorviták, az agresszió, a veszekedés, kergetőzés. A csimpánz szakszerű, minden igényt kielégítő elhelyezéséhez tehát ugyancsak tágas térre van szükség.

Az olyan körbeépített, belvárosi műemlékállatkertekben, mint a budapesti, éppen a hely a leginkább kritikus kérdés, abból van a legkevesebb. Figyelembe véve a mai kor szakmai elvárásait, három nagytestű és nagy helyigényű emberszabású majomfaj korszerű tartására nincs elegendő hely. Ez volt az oka annak, hogy a Budapesti Állatkert egy időre lemondott a csimpánzok tartásáról, és helyette inkább a két súlyosabban veszélyeztetett, egyben látványos megjelenésű, nagytestű emberszabású, a gorilla és az orangután bemutatására és a nemzetközi tenyésztési programjukban való részvételre helyezte a hangsúlyt, felhívva a figyelmet arra is, hogy mit tehet az európai közönség a fajok vadon élő állományának, élőhelyének védelmében.

Várhatóan az Állatkert bővítése lehetővé teszi majd, hogy csimpánzok is kerülhessenek hozzánk. A törpe csimpánzként is ismert **bonobo** valójában nem kisebb a közönséges csimpánznál, de karcsúbb, törékenyebb felépítésű, végtagjai arányukban hosszabbak, testalkata összességében emberszerűbb, viselkedése pedig, különleges társadalmi szerveződésének köszönhetően, kevésbé agresszív. A hosszú szünet után visszatérő csimpánzok minden bizonnyal sok élvezetes percet szereznek majd a budapesti közönségnek.

A CSIMPÁNZZ BEMUTATÁSA

Hol élnek a csimpánzok? Nyugat-Afrika és az Egyenlítői Afrika területén. Országok, ahol előfordulnak a természetben: Angola, Burundi, Kamerun, Kongó, Egyenlítői Guinea, Gabon, Ghána, Liberia, Mali, Nigéria, Ruanda, Szenegál, Sierra Leone, Dél-Szudán, Tanzánia, Uganda. (Keresd meg a felsorolt országokat a térképen!)

Mekkorák? A hímek és a nőstények magassága 60 cm-től 1 m-ig terjedhet. Míg a hímek súlya akár 70 kg is lehet, addig a nőstények súlya 50 kg körül mozog.

Meddig élnek? A vadon élő állatok 35-40 évig élnek, de fogságban elérhetik akár az 50-60 éves kort is.

Hogyan élnek? Hímekből és nőstényekből álló nagy egyedszámú csoportokban élnek.

Veszélyeztetettek? A csimpánzok veszélyeztetettek, vadon élő populációjuk rohamosan csökken.

A csimpánz (*Pan troglodytes*) a **törpecsimpánz** vagy **bonobó** (*Pan paniscus*) mellett az ember legközelebbi rokona. Fejlődési vonaluk mintegy 6-7 millió éve vált el az emberekéétől. A nagyobb termetű csimpánzfajt földrajzi elterjedése szerint négy további alfajba sorolhatjuk. A bonobókat a Kongó folyó választja el a nagyobb termetű rokon fajtól, attól északra a csimpánzok, délre pedig a bonobók élnek.

A csimpánzok többféle élőhelytípuson, trópusi esőerdőkben, erdők peremterületein és mocsárerdőkben egyaránt előfordulnak. Idejük nagy részét táplálkozással töltik a talajon és a fák lombkoronasíntjében egyaránt. Az orangutánokhoz hasonlóan a fákra építik alvófészüküket. Táplálékuk nagy részét különféle gyümölcsök teszik ki, azonban étrendjüket levelekkel, virágokkal sőt egyes esetekben apróbb zsákmányolt állatokkal is kiegészítik. Ez utóbbi viszont azt is jelenti, hogy a csimpánzok ragadozók is, ami nagymértékben megmagyarázza időnként erősen temperamentumos vagy agresszív magatartásukat.

Több hímből és nőstényből, akár 50-60 egyedből álló, összetartó közösségekben élnek. A bonobókkal ellentétben náluk a **rangsorban** a felnőtt hímek állnak a nőstények felett. A közösségek kisebb csoportokra oszlanak, melyek közösen keresnek táplálékot.

Jane Goodall, a világszerte híres csimpánz-kutató 1960-ban kezdte meg kutatásait a tanzániai Gombéban. Kiemelkedő kutatómunkája során neki sikerült először megfigyelnie a csimpánzok kifinomult eszközhasználatát (termesz halászatot, magvak feltörését dióval, összerágott levelek használatát szivacsként, stb.), az állatok körében előforduló vadászatot és kannibalizmust és a szomszédos csoportok közötti háborúzást is.

Jane Goodall varázslatos előadásában meghallgathatod a csimpánzokról írt meséjét, amit most a járványidőszak miatt otthonában olvas fel.

<https://www.youtube.com/watch?v=pZyC-vD7AtA>

A csimpánzok nagyon **érdeklődők** és **intelligensek**. Képesek az egyszerűbb jelnyelvi elemeket megtanulni. Egy nőstény csimpánz, Washoe 350 szót is megtanult és használt a kutatókkal való kommunikáció során.

A vadon élő csimpánzok száma az elmúlt 30 évben több, mint 66%-kal csökkent. Veszélyeztetettségük többek között lassú szaporodási rátájuknak is köszönhető.

Az IUCN (Természetvédelmi Világszövetség adatai alapján www.iucnredlist.org) a veszélyeztetett fajok közé tartozik. A kutatók szerint a legközelebbi emberszabású rokonunk 50 éven belül eltűnhet a föld színéről.

Vadon élő állományukat jelenleg maximum kb. 250 000 egyedre becsülik.

A csimpánzokat fenyegető fő veszélyforrások a következők:

1. Az ipari tevékenységek (bányászat, utak építése, stb.) és az intenzív fakitermelés miatti erdőirtások következtében rohamosan csökken, illetve feldarabolódik az élőhelyük.
2. Az erdőirtások hatására nyíltabbá váló területeken megnő a pusztító tüzek, valamint az orvvadászok és a földművesek száma, mely az élőhelyek további megsemmisülését okozza.

3. Az élőhelyek feldarabolódása által megnő az emberek és az állatok közötti érintkezések száma is, mely az emberi betegségekre is fogékony csimpánzok számára halálos következményekkel járhat (pl.: ebola vírus terjedése, vagy most a COVID-19 járvány is veszélyezteti egyedeiket).
4. Az országokban zajló háborús körülmények, és vadhúsért történő vadászatuk (bushmeat) közvetlenül veszélyeztetik az állatok életét.

A BONOBÓ VAGY TÖRPECSIMPÁNZ BEMUTATÁSA

Hol élnek a bonobók?

Afrikában élnek, a Kongói Demokratikus Köztársaság területén.

Mekkorák? A hímek és a nőstények magassága 70-80 cm. A hímek súlya átlagosan 45 kg, a nőstényeké pedig 30 kg.

Meddig élnek? A vadon élő állatok 30-40 évig élnek, a legidősebb bonobó nőstények 59 évesek egy állatkertben.

Hogyan élnek? Hímekből és nőstényekből álló nagy egyedszámú csoportokban élnek.

Veszélyeztetettek? A bonobók veszélyeztetettek, vadon élő populációjuk rohamosan csökken.

A bonobókat vagy más néven törpecsimpánzokat a tudósok 1929-ben fedezték fel. A közönséges csimpánzokhoz nagyon hasonló kinézetűek, valamivel kisebb, karcsúbb testalkatúak. A legtöbb bonobó arca sötét színű, ajka pedig rózsaszín. A két fajt a Kongó-folyó választja el egymástól, fejlődési vonaluk körülbelül 1,5-2 millió éve vált el egymástól.

A bonobók leginkább az esőerdő mélyén élnek, de megfigyelték már őket mocsárerdőkben és a füves szavannával határos erdőszéleken is. A csimpánzokhoz hasonlóan ők is a fákon esznek, és ide építik alvófészkeiket is. Napjuk legnagyobb részében táplálék után kutatnak, pihennek, vagy új területekre vándorolnak. Leginkább gyümölcsöket, leveleket és a földfelszínen található lágyszárú növényeket fogyasztanak.

Nagyméretű, 25-120 egyedből álló közösségekben élnek, melyek kisebb csoportokra oszlanak a közös táplálékkeresés érdekében. A csimpánzokkal ellentétben a bonobók közösségére a **nőtények dominanciája** jellemző, a rangsorban a nőtények minden esetben a hímek fölött állnak. Ma már közismert, hogy a bonobók a csoporton belüli feszültségek levezetésére és az egymás közötti kötelékek megerősítésére bonyolult szexuális viselkedésmintákat használnak. Jelmondatuk a híres hippis szlogen lehetne: „Szeretkezz, ne háborúzz!”

A vadon élő bonobók **megfigyelése és tanulmányozása csupán 1973-ban kezdődött**. A kutatóknak az elmúlt 40 év alatt még mindig elég keveset sikerült kiderítenie a bonobók életéről. Az állatkerti kutatások is figyelemre méltó értelmi képességükről (intelligenciájukról) számolnak be. Leghíresebb képviselőjük Kanzi, aki kutatója szerint több mint 400 jelet képes megkülönböztetni és használni.

<https://www.youtube.com/watch?v=-CcVFjRPLLo>

Az IUCN (Természetvédelmi Világszövetség adatai alapján www.iucnredlist.org) mindegyik faj kritikusan veszélyeztetett. A kutatók szerint a legközelebbi emberszabású rokonunk 50 éven belül eltűnhet a föld színéről.

Vadon élő állományukat jelenleg kb. 20 000 egyedre becsülik.

kevésbé
fenyegetett

veszélyeztetettség
közeli

sebezhető

veszélyeztetett

kritikusan
veszélyeztetett

vadonban
kihalt

Napjainkban a bonobókat veszélyeztető három fő tényező:

1. Kereskedelmi méretű bozóthús értékesítés és illegális orvvadászat.
2. Kereskedelmi méretű fakitermelés az állatok élőhelyén.
3. Bányászat.